

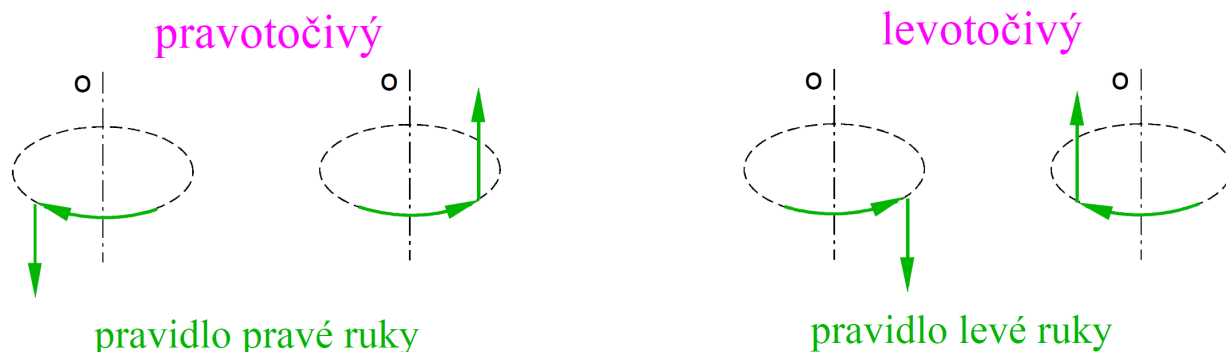
ŠROUBOVICE

1) Šroubový pohyb

Šroubový pohyb vznikne složením dvou pohybů : **otočení** kolem dané osy ***o*** a **posunutí** ve směru této osy. Velikost posunutí je přitom přímo úměrná otočení. Konstantou této přímé úměrnosti je v_0 - **redukováná výška závitu** .

$$p = v_0 \cdot \omega , p - \text{velikost posunutí, } \omega - \text{úhel otočení (v radiánech)}$$

Smysl šroubového pohybu v závislosti na orientaci složek pohybu:

Při zobrazení v Mongeově promítání bude osa ***o*** vždy kolmá k půdorysně.

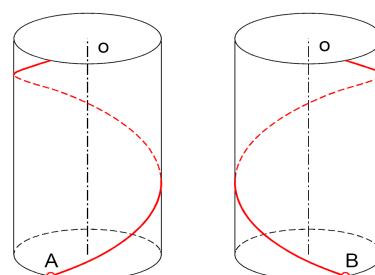
Poznámka: Orientaci posunutí značíme v nárysu šipkou směrem dolů, šipka otočení vyznačená v půdorysu **nad** *o*₁ směřuje u pravotočivého pohybu doprava, u levotočivého doleva. Orientace složek šroubového pohybu je pak shodná nebo opačná vzhledem k orientaci šipek.

Určení šroubového pohybu : osa *o*, redukováná výška v_0 a smysl pohybu - (*o*, v_0 , smysl)

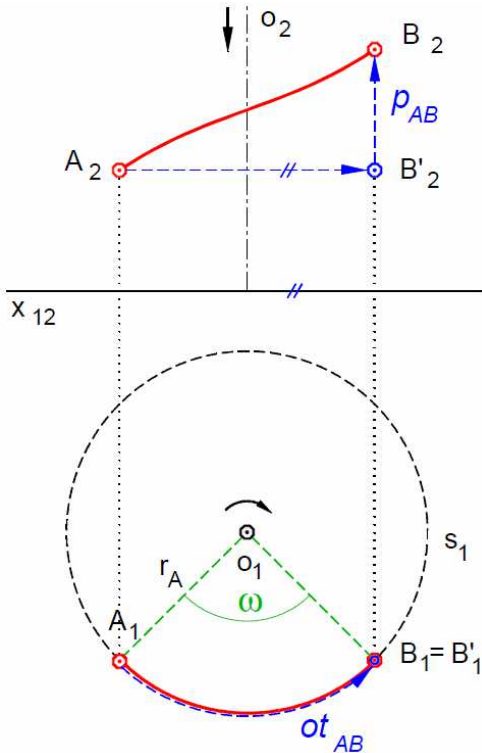
2) Základní pojmy a konstrukce

Šroubovice je trajektorie bodu ve šroubovém pohybu. Je určena tvořicím bodem a šroubovým pohybem.

Na obrázku je zobrazen jeden závit šroubovice na plášti rotačního válce : *A*, *o*, v_0 , *pravotočivý*
B, *o*, v_0 , *levotočivý*

Složky oblouku ($A \rightarrow B$) pravotočivé šroubovice

1) Půdorys:

$r_A = \|o_1 A_1\|$ - poloměr šroubovice bodu A
půdorys šroubovice leží na kružnici $s_1 \equiv (o_1, r_A)$

Otočení ot_{AB} : oblouk $A_1 B_1$
úhel otočení ω nahradíme
příslušným obloukem kružnice s_1
Posunutí se v půdorysu neprojeví

2) Nárýs:

Otočení : úsečka $A_2 B'_2 // x_{12}$
(nárýs oblouku otočení ot_{AB})

Posunutí p_{AB} : úsečka $B'_2 B_2$
posunutí $p_{AB} = z_B - z_A$

Orientace složek je v daném případě proti šipce

Vztah mezi otočením a posunutím

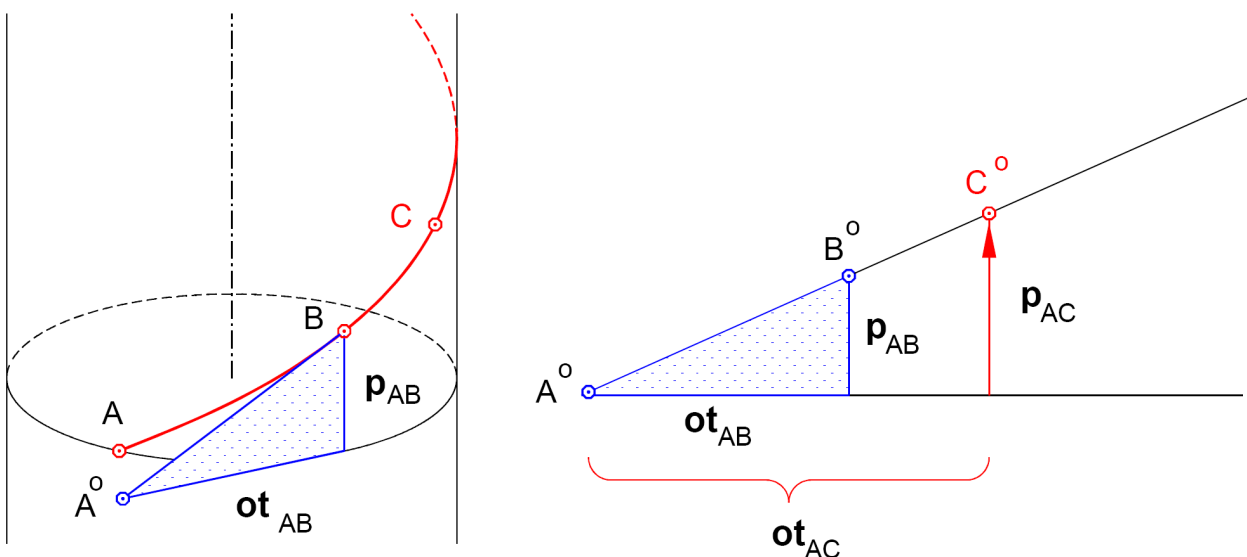
A) Výpočtem : $p = v_0 \cdot \omega$ dáno $\omega_{AB} \Rightarrow p_{AB} = v_0 \cdot \omega_{AB}$

$$\text{dáno } p_{AB} \Rightarrow \omega_{AB} = \frac{p_{AB}}{v_0}$$

Poznámka: $\omega = 1 \Rightarrow p = v_0 \Rightarrow$ otočení o 1 radián ($\approx 60^\circ$) představuje posunutí o v_0
(oblouk otočení délky r_A představuje posunutí o v_0)

B) Graficky

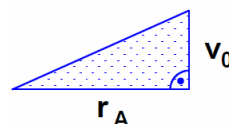
Velikost otočení je dána délkou příslušného oblouku půdorysu šroubovice

Postup pro konstrukci dalšího bodu M šroubovice určené bodem A a red.výškou v_0 :

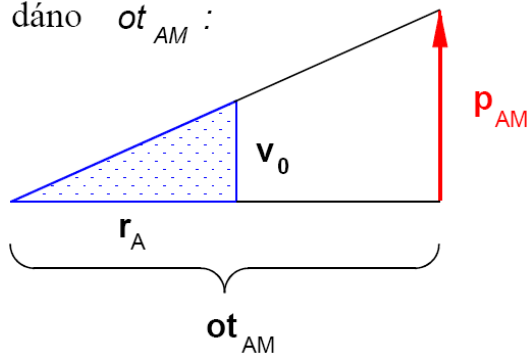
1) základní Δ : pravoúhlý, odvěsny r_A a v_0

(oblouk otočení délky poloměru r_A šroubovice $\leftrightarrow$ posunutí v_0)

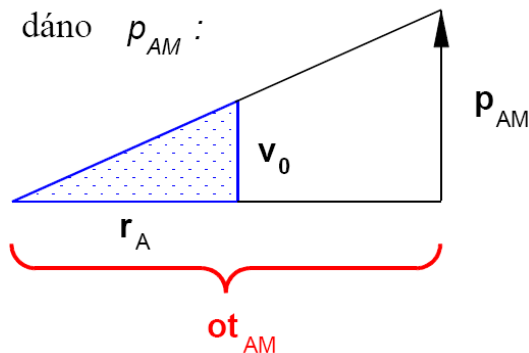
2) změna velikosti základního Δ podle odvěsny příslušné složky

dáno ot_{AM} :

“k otočení určit posunutí“

dáno p_{AM} :

“k posunutí určit otočení“

Poznámka: Při konstrukcích použijeme rektifikaci oblouku kružnice jako v kinematice.

Výška závitu šroubovice

Výška závitu v = posunutí při otočení o úhel $\omega = 2\pi$

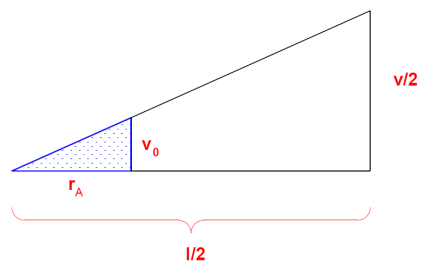
Vztah mezi v a v_0 :

$$\omega = 2\pi \Rightarrow p = 2\pi r v_0 \Rightarrow v = 2\pi r v_0$$

$$v_0 = \frac{v}{2\pi r}$$

Grafickou závislost ukazuje obrázek

($l/2$ je polovina délky půdorysu šroubovice)

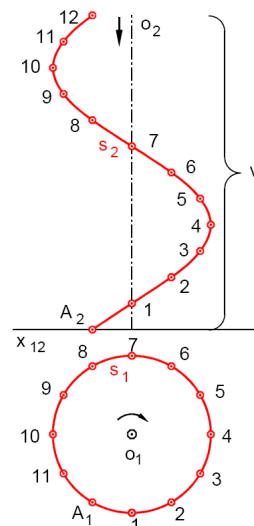

Příklad: Zobrazte jeden závit pravotočivé šroubovice dané bodem A , osou o a výškou závitu v .

1) Půdorysem bude kružnice $s_1 \equiv (o_1, r = \|o_1 A_1\|)$,

body šroubovice v půdoryse zvolíme s krokem otočení 30°
($30^\circ = 360^\circ/12$).

2) Nárýs těchto bodů dostaneme pomocí kroku posunutí = $v/12$

3) Základní úlohy

- (1) Průsečík šroubovice s rovinou ρ rovnoběžnou s osou ($\rho \perp \pi$)
- (2) Průsečík šroubovice s rovinou ρ kolmou k ose ($\rho // \pi$)
- (3) Tečna šroubovice

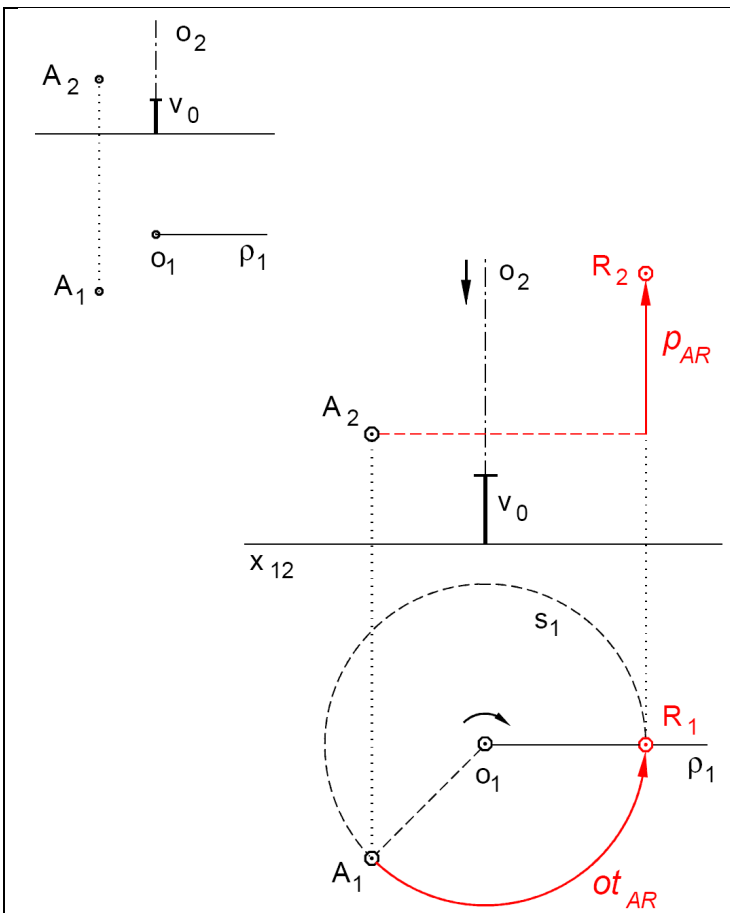
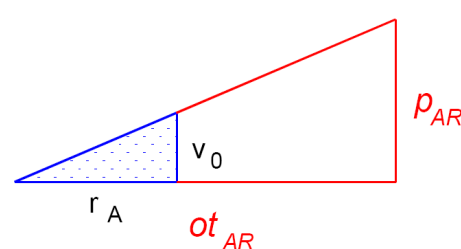
Úlohy budeme řešit graficky.

Při početním řešení je nutné úhel otočení převádět z radiánů na stupně (a naopak) a použít vztahů (α je úhel otočení ve stupních):

$$p = v_0 \omega \Rightarrow p = v_0 \frac{\pi \alpha}{180} \quad \text{“k otočení (ve stupních) určit posunutí“}$$

$$\omega = \frac{p}{v_0} \Rightarrow \alpha = \frac{p}{v_0} \frac{180}{\pi} \quad \text{“k posunutí určit otočení (ve stupních)“}$$

Příklad 1a: Sestrojte průsečík R šroubovice (A, o, v_0 , pravotočivý) s polorovinou $\rho \perp \pi$.

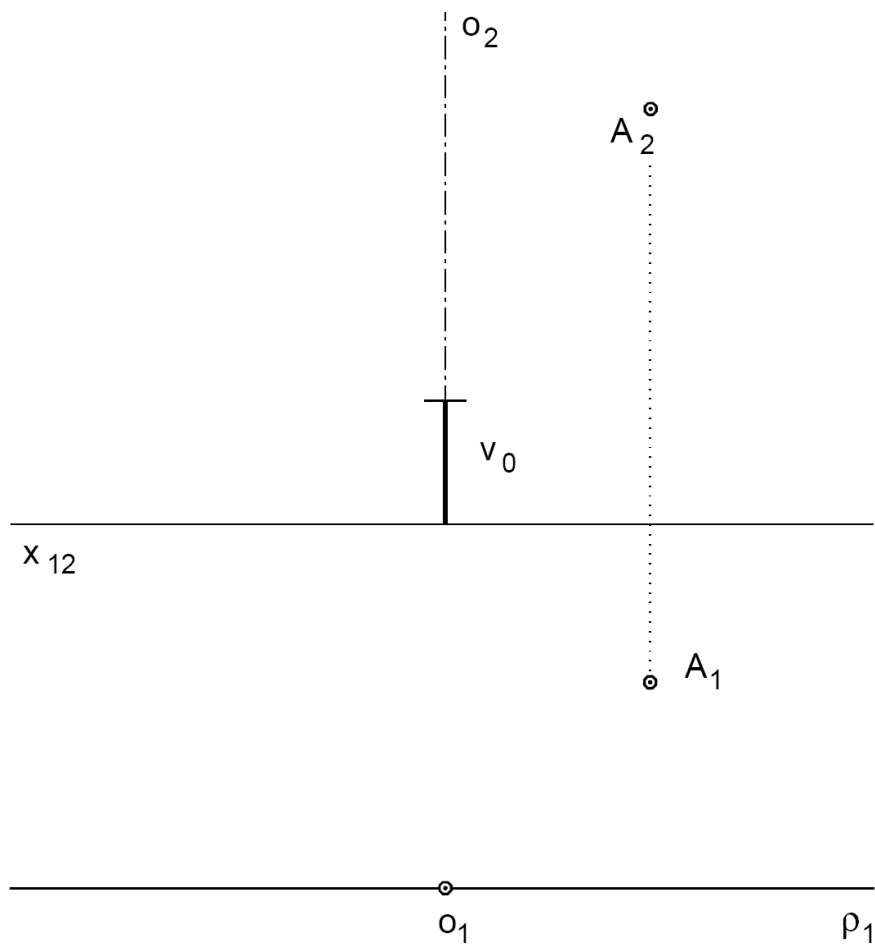
	<ol style="list-style-type: none"> 1) $s_I \equiv (o_I, r_A = \ o_I A_I\ )$ 2) <u>půdorys</u> R_I : $R_I \equiv s_I \cap \rho_I \Rightarrow$ otočení $ot_{AR} = \text{oblouk } A_I R_I$ 3) posunutí p_{AR} : 4) <u>nárys</u> R_2 : $R_I \rightarrow R_2, zR - zA = p_{AR}$ <u>orientace:</u> otočení proti šipce $\Rightarrow$ posunutí také proti šipce
--	---

Poznámky:

Úloha má nekonečně mnoho řešení (počet průsečíků odpovídá počtu závitů šroubovice). V dalších úlohách se omezíme na řešení v rámci jednoho závitu.

V případě celé roviny budou další průsečíky k bodům R výškově posunuty o polovinu výšky závitu šroubovice. Jejich konstrukce je podobná.

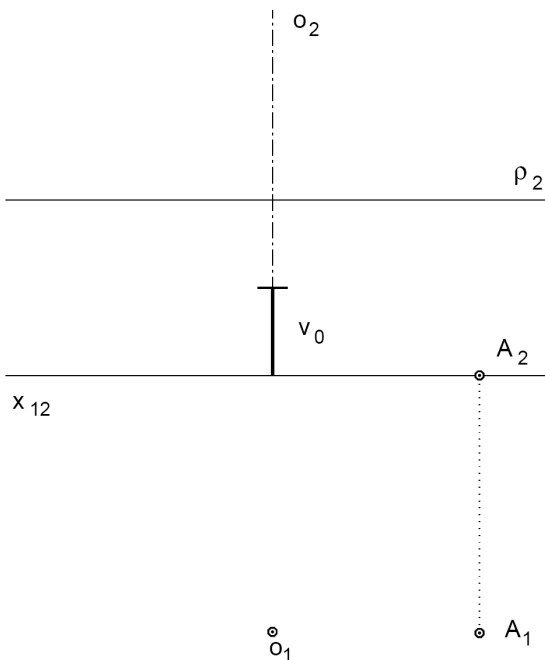
Příklad 1b: Sestrojte průsečík R šroubovice $(A, o, v_0, \text{levotočivý})$ s rovinou $\rho \perp \pi$.

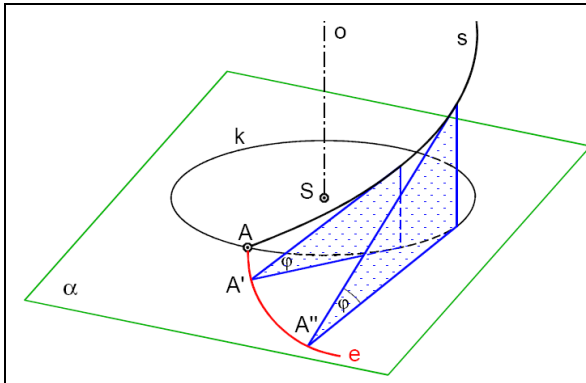
Příklad 2a: Sestrojte průsečík R šroubovice $(A, o, v_0, \text{levotočivý})$ s rovinou $\rho // \pi$.

	<p>1) $s_I \equiv (o_I, r_A = \ o_I A_I\ )$</p> <p>2) <u>nárys</u> : p_{AR} = “výškový rozdíl“ A a ρ</p> <p>3) otočení ot_{AR} :</p> <p>4) <u>půdorys</u> $R_I \in s_I$:</p> <p>oblouk $A_I R_I = ot_{AR}$ <u>orientace</u>: posunutí po šipce $\Rightarrow$ otočení také po šipce</p> <p><u>nárys</u> R_2: $R_I \rightarrow R_2 \in \rho_2$</p>
--	---

Příklad 2b: Sestrojte průsečík R šroubovice $(A, o, v_0, \text{pravotočivý})$ s rovinou $\rho // \pi$.

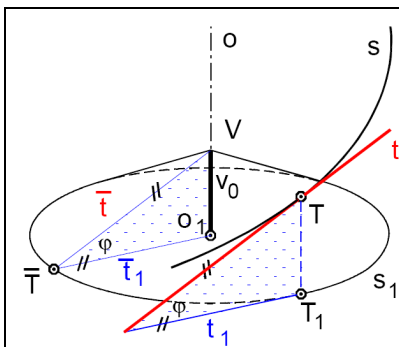
Tečna šroubovice

$A \in \alpha, \alpha \perp o, S \equiv o \cap \alpha \Rightarrow k \equiv (S, r = \|AS\|)$

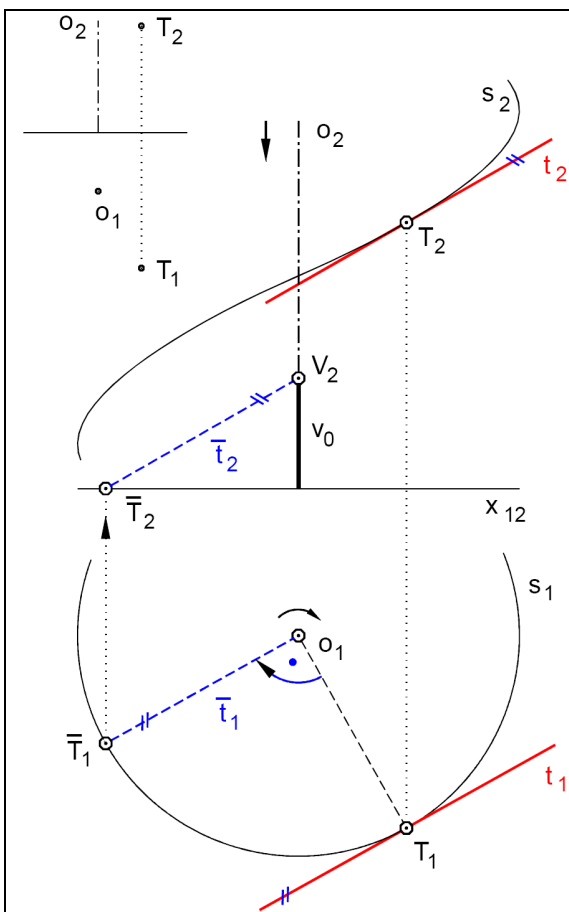
Průsečíky tečen šroubovice s rovinou α leží na evolventě e kružnice k .

Tečny šroubovice svírají s rovinou α konstantní úhel φ - šroubovice je křivka konstantního spádu.

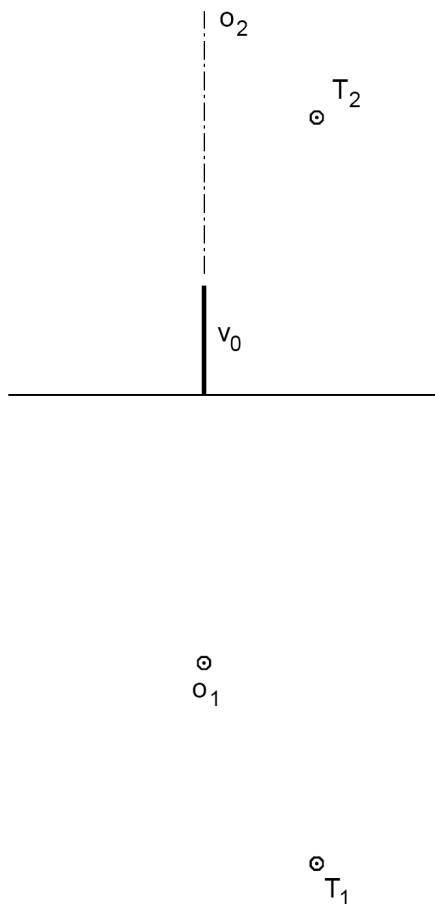
Tečna t šroubovice s v bodě T je rovnoběžná s površkou $\bar{t}$ řídicího kužele (vrchol V , výška v_0 , podstava s_1).

Příklad 3a: Sestrojte tečnu t šroubovice (T, o, v_0 , pravotočivý) v bodě T .

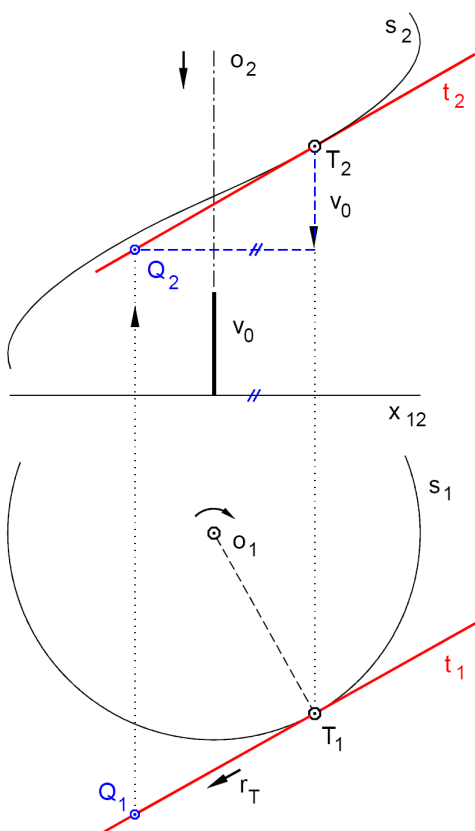

- 1) $s_1 \equiv (o_1, r_T)$
- 2) t_1 tečna s_1 v bodě T_1
- 3) $T_1 \rightarrow \bar{T}_1 \in s_1$
(otočením o 90° po šipce)
 $\bar{T}_1 \rightarrow \bar{T}_2 \in x_{12}$
- 4) $t_2 \parallel \bar{T}_2 V_2$

Příklad 3b: Sestrojte tečnu t šroubovice $(T, o, v_0, \text{levotočivý})$ v bodě T .

Příklad 3c: Sestrojte tečnu t šroubovice $(T, o, v_0, \text{pravotočivý})$ v bodě T .

Jiné řešení příkladu 3a

- 1) $s_1 \equiv (o_1, r_T)$
- 2) t_1 tečna s_1 v bodě T_1
- 3) $Q_1 \in t_1, \|T_1 Q_1\| = r_T$
 $Q_1 \rightarrow Q_2, |z_{Q_2} - z_{T_2}| = v_0$
- 4) $t_2 \equiv Q_2 T_2$

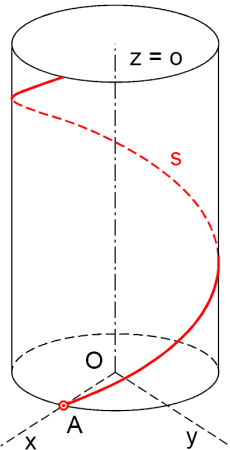
Poznámky:

V tomto případě posuneme povrchku $\bar{t}$ řídicího kužele do bodu T ($\bar{T} \rightarrow Q$).

Orientace při konstrukci bodu Q je dána šipkami.

4) Parametrické rovnice šroubovice

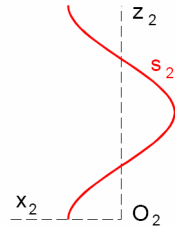
Parametrické rovnice jednoho závitů pravotočivé šroubovice
($A \in x, o \equiv z, v_0$)

$$r = \|OA\|$$
$$X = (r \cos t, r \sin t, v_0 t), t \in \langle 0, 2\pi \rangle$$

Úkol: Napište rovnici levotočivé šroubovice

Průmět šroubovice do roviny (xz)

$$y=0 \Rightarrow x=r \cos t, z=v_0 t \Rightarrow x=r \cos\left(\frac{z}{v_0}\right)$$

Tečna šroubovice

tečný vektor $\vec{s} = (x', y', z') = (-r \sin t, r \cos t, v_0)$

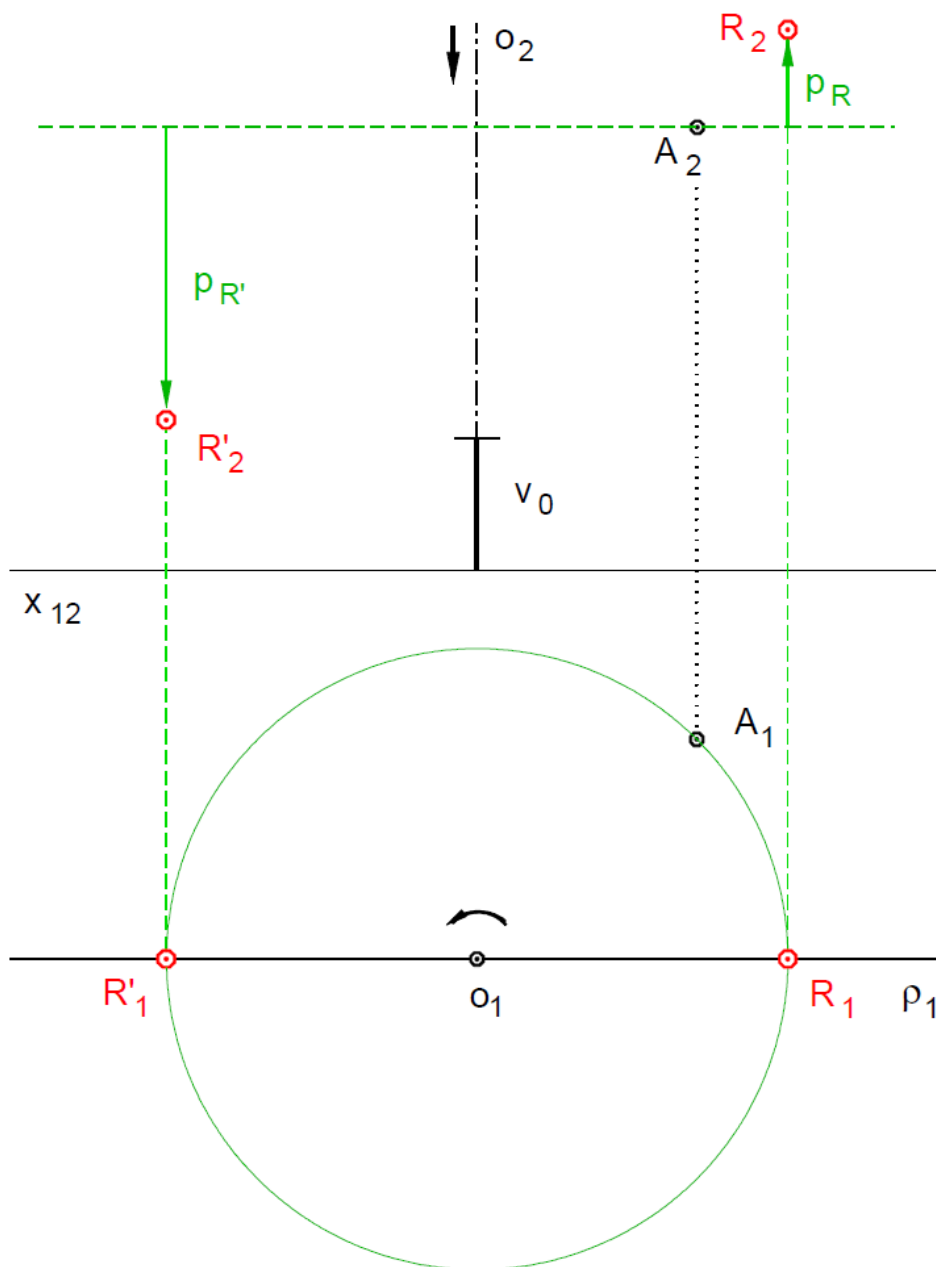
půdorys $\vec{s}_I = (-r \sin t, r \cos t, 0)$

$$\text{úhel } \varphi : \cos \varphi = \frac{\vec{s} \cdot \vec{s}_I}{\|\vec{s}\| \cdot \|\vec{s}_I\|} = \frac{r^2 \sin^2 t + r^2 \cos^2 t}{\sqrt{r^2 + v_0^2} \sqrt{r^2}} = \frac{r}{\sqrt{r^2 + v_0^2}} = \text{konstanta} \Rightarrow$$

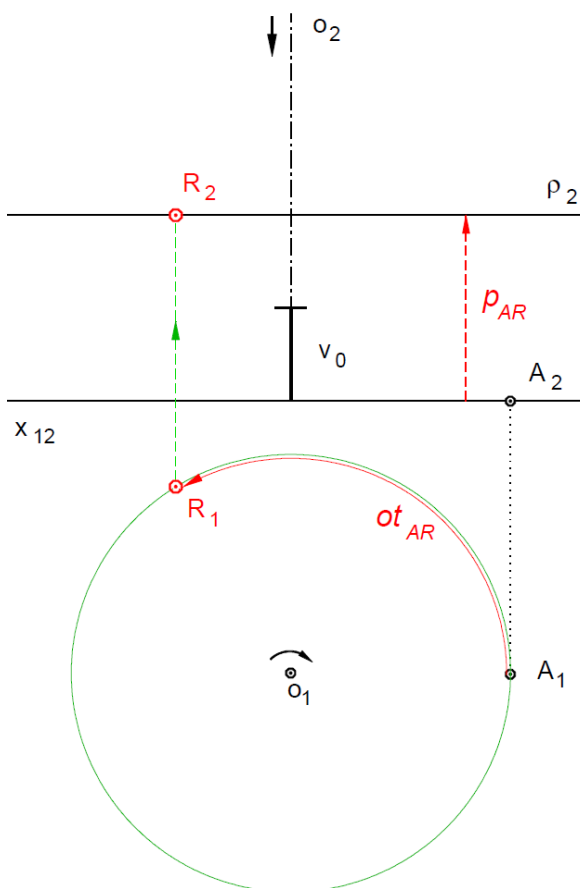
Šroubovice je křivka konstantního spádu.

Řešení příkladů ze 3.kapitoly

Příklad 1b: Sestrojte průsečík R šroubovice $(A, o, v_0, \text{levotočivý})$ s rovinou $\rho \perp \pi$.

Příklad 2b: Sestrojte průsečík R šroubovice $(A, o, v_0, \text{pravotočivý})$ s rovinou $\rho // \pi$.

Příklad 3b: Sestrojte tečnu t šroubovice $(T, o, v_0, \text{levotočivý})$ v bodě T .

